

Identificació de l'assignatura

Assignatura	20276 - Art des de 1960
Crèdits	2.4 presencials (60 hores) 3.6 no presencials (90 hores) 6 totals (150 hores).
Grup	Grup 1, 1S(Campus Extens)
Període d'impartició	Primer semestre
Idioma d'impartició	Castellà

Professors

Professors	Horari d'atenció alumnat					
	Hora d'inici	Hora de fi	Dia	Data d'inici	Data de fi	Despatx
Maria Hevia Blach maria.hevia@uib.es	17:00h	18:00h	Dilluns	01/10/2012	28/02/2013	AB11
Maria José Mulet Gutiérrez mj.mulet@uib.es	12:00h	13:00h	Dijous	06/06/2012	27/07/2012	BB06
	10:00h	13:00h	Dimarts	04/09/2012	05/09/2012	BB06
	10:00h	13:00h	Divendres	07/09/2012	08/09/2012	BB06
	12:00h	13:00h	Dimecres	26/09/2012	15/02/2013	BB06

Titulacions on s'imparteix l'assignatura

Titulació	Caràcter	Curs	Estudis
Grau d'Història de l'Art	Obligatòria	Quart curs	Grau

Contextualització

Art des de 1960 és una assignatura que pretén analitzar històrica i críticament les manifestacions plàstiques i arquitectòniques desenvolupades a Europa i als Estats Units des de els anys seixanta fins a l'actualitat. Aquests darrers decennis han estat l'escenari de les més diverses posicions i tendències, el que fa particularment difícil orientar-se en el món dels conceptes i teories específiques de les arts. La complexitat de l'època que ens ocupa és també testimoni de una perspectiva global interrelacionada amb la societat tardoinustrial, construïda a partir de certs conceptes significatius que fan necessari remarcar el contingut teòric per tal de tenir eines per la seva interpretació així com entendre el paper del nous agents. Ens trobarem a un moment on les pràctiques artístiques estan influïdes per la globalització i on es fan servir els mes diversos mitjans. El programa de aquesta matèria respon a una lectura transversal, la finalitat és abordar qüestions teòriques suficients per poder orientar-nos dins aquests horitzons tan coetanis. Es farà un recorregut per diversos autors fonamentals per clarificar i entendre a través dels seus treballs les propostes citades.

Requisits

Competències

L'assignatura Art des de 1960 té el propòsit de contribuir a l'adquisició de les competències que s'indiquen a continuació, les quals formen part del conjunt de competències establertes en el pla d'estudis

Específiques

1. CE-1 Consciència crítica de les coordenades espai-temporals i dels límits i interrelacions geogràfiques i culturals de l'Història de l'Art. CE-2 Competències fonamentals. Visió diacrònica general de la història de l'art universal. CE-6 Competències fonamentals. Coneixement sistemàtic e integrat del fet artístic : diferents llenguatges, procediments i tècniques de la producció artística al llarg de la història. Teoria i pensament estètic..

Genèriques

1. CB-2 Saber aplicar els coneixements d'història de l'art a la feina o vocació d'una manera professional i tenir les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de l'àrea d'estudi. CB-3 Capacitat de reunir i interpretar dades rellevants de l'àrea d'estudi, per emetre judicis que incloguin una reflexió sobre temes rellevants d'indole social, científica i ètica. CB-6 Desenvolupar les habilitats d'aprenentatge necessàries per prendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia..

Continguts

Continguts temàtics

1. Introducció a l'assignatura
Fonts i bibliografia. Obres generals i de referència. El marc d'actuació: el context històric i cultural

BLOC A. Arts Plàstiques

2. Els agents de l'art actual
  - 2.1 El curador : comissariats i exposicions de tesis.
  - 2.2 El nou rol del espectador : obra oberta.
  - 2.3 El paper de la crítica.
  - 2.4 El col·lecccionisme privat i public. Fires d'art, museus, galeries i centres artístics. "Sponsoring".
  - 2.5 L'arquitectura del museu. El "white Cube".
3. Art i societat de l'espectacle
  - 3.1 Neodadà. Art pop al EE.UU i a Anglaterra. Els nous realismes europeus.
  - 3.2 Art Minimal i Art Ambiental
  - 3.3 Art Òptic i Cinètic. Abstracció geomètrica

4. La desmaterialització de l'obra d'art. Procés i transformació
  - 4·1 L'art a espais públics. El concepte de "Site specific". Land Art i Earth Art. Jardins d'artistes.
  - 4·2 El cos: Body Art. L'Accionisme
  - 4·3 L'Art Povera. Joseph Beuys i l'escultura social
  - 4·5. L'Art Conceptual
  - 4·6 La Performance
5. El retorn a la pintura
  - 5·1 El fotorealisme.
  - 5·2 La Bad Painting.
  - 5·3 El grup Supports-Surfaces
  - 5·4 La particularitat del neo-expressionisme i la nova figuració a Europa : El neo-expressionisme aleman i la transvanguardia Italiana. La figuració neo-expressionista a França i a Espanya
6. Els medis en l'era electrònica.
  - 6·1 La fotografia en el debat artístic actual : L'apropacionisme nord-americà dels 80. Fotografia Conceptual. Fotografia Digital. Fotografia Documental. Fotografia Escenificadora.
  - 6·2 El vídeo: precedents i propostes.
  - 6·3 L'art elèctric.
7. Art i política
Art i política des de els anys 60 fins els 90
8. Art, gènere i multiculturalisme
  - 8·1 Gènere i crítica de la representació. Feminisme, Queer Culture i pràctica artística. Identitat, auto-escenificació i mitologies individuals.
  - 8.2 El multiculturalisme. La mirada post-colonial. La transculturalitat.

BLOC B. Arquitectura

1. Crisi i permanència de l'Estil Internacional.

- 1·1 CIAM i TEAM X.
  - 1·2 "New Brutalism" i la nova arquitectura britànica.
  - 1·3 Revisió formal als EEUU.
  - 1·4 "New Empirism" nòrdic.

2. Posmodernitat en arquitectura

- 2·1 Nou funcionalisme.
  - 2·2 Archigram.
  - 2·3 Metabolistes japonesos.
  - 2·4 Neoprodutivisme
  - 2·5. Recerca de la racionalitat.
  - 2·6 Arquitectura com a sistema comunicatiu.

2·7 Arquitectura conceptual

3. Dispersió de posicions arquitectòniques

3·1 Revisió historicista a Europa.

3·2 Classicisme postmodern als EEUU. Arquitectura i context urbà.

3·3 Eclecticisme.

3·4 Noves propostes plàstiques: edifici com a obra d'art.

3·5 Nova abstracció formal.

3·6 Alta tecnologia.

4. Arquitectura a l'era de la globalització

4·1 Topografia.

4·2 Morfologia.

4·3 Materialitat.

4·5 Arquitectura diagramàtica.

4·6 Sostenibilitat.

Metodologia docent

La metodologia de treball de l'assignatura contempla diferents sistemes de treball dividits en sessions presencials (amb la professora) i no presencials (treball autònom).

Activitats de treball presencial

Modalitat	Nom	Tip. agr.	Descripció
Classes teòriques	Desenvolupament del programa	Grup gran (G)	* Mitjançant el mètode expositiu, la professora establirà els fonaments teòrics i el marc de coneixements dels temes que componen la matèria.
Classes pràctiques	Exercicis pràctics i tasques de l'alumnat.	Grup gran (G)	Comentari de lectures i ànalisis d'obres. Visionat d'obres audiovisuals. Mitjançant aquest procediment es treballaran punts específics del temari. Participació activa a les diferents sortides i possibles conferències que es faran al llarg del curs relacionades amb la matèria
Tutories ECTS		Grup mitjà (M)	Seguiment individualitzat del treball
Avaluació	Examen final	Grup gran (G)	Examen final a la data oficial

Activitats de treball no presencial

Modalitat	Nom	Descripció
Estudi i treball autònom individual	Activitats a través de Campus extens	Comentaris de lectures i de imatges. Activitats relacionades amb les sortides.
Estudi i treball autònom individual	Preparació de l'examen	Estudi del temari de l'assignatura
Estudi i treball autònom individual	Preparació del treball individual	L'alumne haurà de preparar un comissariat d'exposició virtual relacionat amb l'assignatura i exposar-lo a classe. Seguiment del procés de desenvolupament del treball necessari perquè es resolgui amb fonaments

Riscs específics i mesures de protecció

Les activitats d'aprenentatge d'aquesta assignatura no comporten riscs específics per a la seguretat i salut de l'alumnat i, per tant, no cal adoptar mesures de protecció especials.

Estimació del volum de treball

Modalitat	Nom	Hores	ECTS	%
Activitats de treball presencial		60	2.4	40
Classes teòriques	Desenvolupament del programa	41	1.64	27.33
Classes pràctiques	Exercicis pràctics i tasques de l'alumnat.	16	0.64	10.67
Tutories ECTS		1	0.04	0.67
Avaluació	Examen final	2	0.08	1.33
Activitats de treball no presencial		90	3.6	60
Estudi i treball autònom individual	Activitats a través de Campus extens	10	0.4	6.67
Estudi i treball autònom individual	Preparació de l'examen	50	2	33.33
Estudi i treball autònom individual	Preparació del treball individual	30	1.2	20
	Total	150	6	100

A començament del semestre hi haurà a disposició dels estudiants el cronograma de l'assignatura a través de la plataforma UIBdigital. Aquest cronograma inclourà almenys les dates en què es faran les proves d'avaluació contínua i les dates de lliurament dels treballs. A més, el professor o la professora informarà els estudiants si el pla de treball de l'assignatura es durà a terme a través del cronograma o per una altra via, inclosa la plataforma Campus Extens.

Avaluació de l'aprenentatge dels estudiants

Exercicis pràctics i tasques de l'alumnat.

Modalitat	Classes pràctiques
Tècnica	Proves objectives (Recuperable)
Descripció	Comentari de lectures i ànalisis d'obres. Visionat d'obres audiovisuals. Mitjançant aquest procediment es treballaran punts específics del temari. Participació activa a les diferents sortides i possibles conferències que es faran al llarg del curs relacionades amb la matèria
Criteris d'avaluació	Participació activa en les diferents activitats. Es valorarà el pensament crític i la capacitat de comprendre les múltiples dimensions del fenomen artístic.

Percentatge de la qualificació final: 20% per l'itinerari A

Examen final

Modalitat	Avaluació
Tècnica	Proves de resposta llarga, de desenvolupament (Recuperable)
Descripció	Examen final a la data oficial
Criteris d'avaluació	Es valorarà els coneixements assolits fonamentals de l'assignatura així com la identificació i ànalisis de les imatges

Percentatge de la qualificació final: 50% per l'itinerari A

Preparació del treball individual

Modalitat	Estudi i treball autònom individual
Tècnica	Proves orals (Recuperable)
Descripció	L'alumne haurà de preparar un comissariat d'exposició virtual relacionat amb l'assignatura i exposar-lo a classe. Seguiment del procés de desenvolupament del treball necessari perquè es resolgui amb fonaments
Criteris d'avaluació	Capacitat expositiva del treball i el desenvolupament del marc necessari per resoldre aquesta pràctica amb fonament.

Percentatge de la qualificació final: 30% per l'itinerari A

Recursos, bibliografia i documentació complementària

Bibliografia bàsica

- CAPITEL, Antón, Arquitectura europea y americana después de las vanguardias, Madrid, Espasa Calpe, 1996
- GUASCH, Anna Maria, El arte último del siglo XX. Del posminimalismo a lo muticultural, Madrid, Alianza, 2000.
- McEVILLEY, Thomas, De la ruptura al Cul de Sac. Arte de la segunda mitad del siglo XX, Madrid, Akal, 2007.
- MARCHÁN FIZ, Simón, Del arte objetual al arte de concepto (1960-1974). Epílogo sobre la sensibilidad <<postmoderna>>. Antología de escritos y manifiestos, Madrid, Akal, 1986 (1972).
- MONTANER, Josep Maria, Después del movimiento moderno: arquitectura de la segunda mitad del siglo XX, Barcelona, Gustavo Gili, 2002.
- WOOD, Paul, FRASCINA, Francis, HARRISON, Charles (ed.), La modernidad a debate. El arte después de los cuarenta, Madrid, Akal, 1999 (1993).

Bibliografia complementària

Obres generals

ARACIL, Alfredo; RODRÍGUEZ, Delfín, *El siglo XX: Entre la muerte de Arte y el Arte Moderno*, Madrid, Istmo, 1988.

BOZAL, Valeriano (ed.), *Historia de las ideas estéticas y de las teorías artísticas contemporáneas*, 2 vols., Madrid, Visor, 1999 (1996).

CALVO SERRALLER, Francisco, *El arte contemporáneo*, Madrid, Taurus, 2001.

CIRLOT, Lourdes, *Últimas Tendencias*, Barcelona, Planeta, 1999.

COMBALIA, Victoria, *Comprender el arte moderno*, Barcelona, Debolsillo, 2002.

CROW, Thomas, *El arte moderno en la cultura de lo cotidiano*, Madrid, Akal, 2002 (1996).

DIEGO, Estrella de, *Arte contemporáneo*, II, Madrid, Historia 16, 1996.

FERRER, Mathilde et al., *Groupes, mouvements, tendances de l'art contemporain depuis 1945*, París, Ecole Nationale des Beaux-Arts, 1989.

FOSTER, Hal, *El retorno de lo real. La vanguardia a finales de siglo*, Madrid, Akal, 2001 (1996).

GUASCH, Anna Maria, *El arte del siglo XX en sus exposiciones: 1945-1995*, Barcelona, Ediciones del Serbal, 1997.

HADEN-GUEST, Anthony, *Al natural. La verdadera historia del mundo del arte*, Barcelona, Península, 2000.

KRAUSS, Rosalind, *Pasajes de la escultura contemporánea*, Madrid, Akal, 2000 (1981).

LUCIE-SMITH, Edward, *El Arte hoy: del expresionismo abstracto al nuevo realismo*, Madrid, Cátedra, 1983 (1976).

LUCIE-SMITH, Edward, *Movimientos artísticos desde 1945*, Barcelona, Destino, 1991 (1984).

McEVILLEY, Thomas, *De la ruptura al Cul de Sac. Arte de la segunda mitad del siglo XX*, Madrid, Akal, 2007.

Qu'est-ce que la sculpture moderne? [cat. exp.], París, Centre Georges Pompidou, Musée National d'Art Moderne, 1986.

RAMÍREZ, Juan Antonio (dir.), *El mundo contemporáneo*, Col. Historia del arte 4, , Madrid, Alianza, 1997.

WALLIS, Brian (ed.), *Arte después de la modernidad. Nuevos planteamientos en torno a la representación*, Madrid, Akal, 2001 (1996)

WALTHER, Ingo F. (ed.), *Arte del siglo XX. Pintura, escultura, nuevos medios, fotografía*, II, Köln, Taschen, 1999.

L'art de la posguerra

ANFAM, David, *Abstracts Expressionism*, Londres, Thames and Hudson, 1990.

ARGAN, Giulio Carlo, *El arte moderno, 1770-1970*, II, 2 vols., Valencia, Fernando Torres, 1975 (1970).

L'art en Europe. Les années décisives, 1945-1953 [cat. exp.], Saint-Etienne, Musée d'Art Moderne de Saint-Etienne, Skira, 1987.

ASHTON, Dore, *La escuela de Nueva York*, Madrid, Cátedra, 1988 (1972).

BOZAL, Valeriano, *El tiempo del estupor*, Madrid, Siruela. 2004.

Cahiers de Musée National d'Art Modern, 45/46 (1993). Número monogràfic dedicat a Clement Greenberg.

Cobra 1948-1951 [cat. exp.], París, Musée d'Art Modern de la Ville de Paris, 1982.

DORFLES, Gillo, *Últimas tendencias del arte de hoy*, Barcelona, Labor, 1973 (1961).

ECO, Umberto, *Obra abierta*, Barcelona, Ariel, 1979 (1962).

GREENBERG, Clement, *Arte y cultura. Ensayos críticos*, Barcelona, Gustavo Gili, 1979 (1961).

GREENBERG, Clement, *La pintura moderna y otros ensayos*, Madrid, Siruela, 2006

GUILBAUT, Serge, *De cómo Nueva York robó la idea de arte moderno*, Madrid, Mondadori, 1990 (1983).

GUGGENHEIM, Peggy, *Una vida para el arte*, Barcelona, Parsifal, 1990 (1979).

Made in USA, 1940-1970 [cat. exp.], Barcelona, Fundació La Caixa, 1999.

Paris-Paris, 1937-1957 [cat. exp.], París, Centre George Pompidou, 1981.

ROSS, Clifford (ed.), *Abstract Expressionism. Creators and Critics. An Anthology*, Nueva York, Harry N. Abrams, 1990.

ROSE, Barbara, *La peinture américaine. Le XX siècle*, Ginebra, Skira, 1986

ROSENBERG, H., *La tradition du Nouveau*, París, Ed. du Minuit, 1962

ROWELL, Margit, *La Peinture, le geste, l'action. L'existencialisme en peinture*, París, Klincksieck, 1972

SANDLER, Irving, *El triunfo de la pintura norteamericana. Historia del expresionismo abstracto*, Madrid, Alianza, 1996 (1970).

TAPIÈ, Michel, *Un Art Autre où il s'agit de nouveaux dévidages du réel*, París, Gabriel-Giraud et Fils, 1952.

THEVOZ, Michel, *L'Art Brut*, Ginebra, Skira, 1981.

THISTLEWOOD, David (ed.), *American Abstract Expressionism*, Nueva York, George Braziller, 1993.

Art i norma: abstracció geomètrica, òptic i cinètic, abstracció pospictòrica, minimal.

AMSTRONG, Richard, *The New Sculpture 1965-1975: Between Geometry and Gesture* [cat. exp.], Nueva York, Whitney Museum of American Art, 1990.

BERTOLA, Elena de, *El arte cinético. El movimiento y la transformación: análisis perceptivo y funcional*, Buenos Aires, Nueva Visión, 1973.

COLPITT, Frances, *Minimal Art: The Critical Perspective*, Michigan, University of Research Press, 1990.

Contraste de forma. Abstracción geométrica [cat. exp.], Madrid, Ministerio de Cultura, 1986.

DUVE, Thierry de, "Réponse à coté de la question "Qu'est-ce que la sculpture moderne?""", en *Que'est-ce que la sculpture moderne?* [cat. exp.], París, Centre George Pompidou, 1986, pp. 275-291.

FRIED, Michael, "Arte y objetualidad (1967)", en *Minimal art* [cat. exp.], San Sebastián, Koldo Mitxelena Kulturenea, 1996, pp. 61-86.

GRINFEDER, Marie-Hélène, *Les Années Supports-Surfaces*, París, Herscher, 1991.

KRAUSS, Rosalind, "La escultura en el campo expandido" (1979), en FOSTER, Hal (ed.), *La posmodernidad*, Barcelona, Kairós, 1998 (1983), pp. 59-74.

Minimal Art [cat. exp.], San Sebastián, Koldo Mitxelena Kulturenea, 1996.

POPPER, Franck, *Art of the Electronic Age*, Londres, Thames and Hudson, 1993

Art i espectacle. Els 60: neodadà, pop, nous realistes, ambients, happening, figuració pospop.

ALLOWAY, Lawrence, "Popular Culture and Pop Art", *Studio International*, 178 (julio-agosto 1969), pp. 17-21.

AMELINE, Jean-Paul, *Les Nouveaux Réalistes*, París, Centre Georges Pompidou, 1992.

Arte Pop [cat. exp.], Madrid, Electa España, Museo Nacional Reina Sofía, 1992.

AUSLANDER, Philip, *A History of Fluxus Performance*, Nueva York, The City University of New York, 1980.

En l'esperit del Fluxus [cat. exp.], Barcelona, Fundació Antoni Tàpies, 1994.

HENDRICKS, J., *Fluxus Codex. The Gilbert and Lila Silvermann Fluxus Collection*, Nueva York, Harry N. Abrams, 1988.

KAPROW, Allan, *Assemblage, Environments and Happenings*, Nueva York, Harry N. Abrams, 1965.

KELLEIN, Thomas, *Fluxus*, Londres, Thames and Hudson, 1995

KULTERMANN, Udo, *The New Sculpture*, Londres, Thames and Hudson, 1968.

LIPPARD, Lucy R. (ed.), *Six Years: The Dematerialization of the Art Object from 1966 to 1972*, Nueva York, Praeger, 1973. Hi ha edició en castellà.

MAMIYA, Chistin J., *Pop Art and Consumer Culture American Supermarket*, Tejas, Austin University of Texas Press, 1992.

PRENDEVILLE, Brendan, *El realismo en la pintura del siglo XX*, Barcelona, Destino, 2001 (2000).

RUSSELL, John / GABLIK, Suzi (eds.), *Pop Art Redefined*, Londres, Thames and Hudson, 1966

ROBBINS, David (ed.), *El Independent Group: la posguerra británica y la estética de la abundancia*, [cat. exp.], Valencia, IVAM, Centre Julio González, 1990

ROSENBERG, Harold, *The De-Definition of Art: Action Art To Pop to Earthworks*, Nueva York, Horizon Press, 1972. Hi ha edició en castellà.

SAGER, Peter, *Nuevas formas de realismo*, Madrid, Alianza, 1981

SANDFORD, Mariellen R. (ed.), *Happenings and other Acts*, Londres, Nueva York, Routledge, 1995.

SELZ, Peter, *Funk*, Berkeley, University of California, 1967.

STICH, Sidra, *Made in USA. An Americanization in Modern Art, the '50s and '60s*, Berkeley, University of California Press, 1987.

WALDMAN, Diane, Collage, Assemblage, and the Found Object, Nueva York, Harry N. Abrams, 1992.

WILSON, Simon, El arte pop, Barcelona, Labor, 1975 (1974).

VOSTELL, Wolf / BECKER, J., Fluxus-Pop Art, Reinbeck-Hamburgo, Rowohlt, 1969

Wolf Vostell [cat. exp.], Palma, Fundació Pilar i Joan Miró, 1994.

La desmaterialització de l'objecte artístic. Els 70: conceptual, posminimalismes, land, povera, accionisme i corporal.

ALIAGA, Juan Vicente, CORTÉS, Miguel (ed.), Arte Conceptual Revisado. Conceptual Art Revised, Valencia, Universidad Politécnica de Valencia, 1990.

ARCHER, Michael, Installation Art, Londres, Thames and Hudson, 1994

Arte conceptual [cat. exp.], Madrid, Fundación Caja de Pensiones, 1990.

BATTCOCK, Gregory (ed.), La idea como arte. Documentos sobre arte conceptual, Barcelona, Gustavo Gili, 1977 (1973).

BATTCOCK, Gregory, NICKAS, Robert (ed.), The Art of Performance. A Critical Anthology, Nueva York, E. P. Dutton, 1983.

BUCHLOH, Benjamin H.D., "Construire (l'histoire de) la sculpture", en Que'est-ce que la sculpture moderne? [cat. exp.], París, Centre George Pompidou, 1986, pp. 254-274.

CELANT, Germano, Del Arte Povera a 1985, Madrid, Ministerio de Cultura, 1985.

COMBALIA DEXEUS, Victoria, La poética de lo neutro. Análisis y crítica del arte conceptual, Barcelona, Cuadernos Anagrama, 1975.

CRANE, Michael, STOFFL, Mary (ed.), Correspondence Art: Source Book for the Network of International Postal Art Activity, San Francisco, Contemporary Art Press, 1984.

DORFLES, Gillo, Las oscilaciones del gusto, Barcelona, Lumen, 1974.

FERNÁNDEZ POLANCO, Aurora, Arte povera, Madrid, Nerea, 1999.

FERNÁNDEZ, Horacio, GONZÁLEZ, Ángel et al., "Dossier Joseph Beuys", Creación. Estética y Teoría de las Artes, 2 (octubre 1990), pp. 57-103.

GABLÍK, Suzi, ¿Ha muerto el arte moderno?, Madrid, Blume, 1986

GARRAUD, Colette, L'idée de nature dans l'art contemporain, París, Flammarion, 1994.

GOLDBERG, Rose Lee, Performance art, Madrid, Destino, 1996 (1988)

HARRISON, Charles (ed.), Art & Language in Practice, 2, 2 vols., Barcelona, Fundació Antoni Tàpies, Edicions de l'Eixample, 1999.

HOLT, Nancy (ed.), The Writings of Robert Smithson, Nueva York, New York University Press, 1979.

Joseph Beuys [cat. exp.], Madrid, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 1994.

KASTNER, Jeffrey (ed.), Land art and Environmental Art, Londres, Phaidon, 1999.

KELLEIN, Thomas, Fluxus, Londres, Thames and Hudson, 1995

KOSUTH, Joseph, Art after Philosophy and After: Collected Writings, 1966-1990, Cambridge, The MIT Press, 1991.

KRAUSS, Rosalind, "La escultura en el campo expandido" (1979), en FOSTER, Hal (ed.), La posmodernidad, Barcelona, Kairós, 1998 (1983), pp. 59-74.

LIPPARD, Lucy R. (ed.), Six Years: The Dematerialization of the Art Object from 1966 to 1972, Nueva York, Praeger, 1973. Hi ha edició en castellà.

MADERUELO, Javier, La pérdida del pedestal, Madrid, Círculo de Bellas Artes, 1994.

MILLET, Catherine, L'art contemporain en France, París, Flammarion, 1987.

NITSCH, Hermann, Das Orgien Mysterien Theater: Die Partituren aller aufgeführten Aktionen, 1960-1979, Nápoles, Munich, Viena, Edizione Morra & Edition Freibord, 1987.

PLUCHART, François, L'Art corporel, París, Limage 2, 1983.

PINCUS-WITTEN, Robert, Postminimalism into Maximalism. American Art, 1966-1986, Michigan, UMI Research Press, 1987.

RICKEY, Carrie, The Power of Feminist Art: The American Movement of the 1970s, History and Impact, Nueva York, Harry N. Abrams, 1994.

Richard Long. Piedras [cat. exp.], Madrid, Ministerio de Cultura, British Council, 1986.

Richard Serra [cat. exp.], Madrid, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 1991.

Robert Smithson. *El paisaje entrópico. Una perspectiva 1960-1973 [cat. exp.]*, Valencia, IVAM, Centre Julio González, 1993.

POPPER, Frank, *Arte, acción y participación: el artista y la creatividad de hoy*, Madrid, Akal, 1989 (1980). RAQUEJO, Tonia, *Land Art*, Madrid, Nerea, 1998.

ROSENBERG, Harold, *The De-Definition of Art: Action Art To Pop to Earthworks*, Nueva York, Horizon Press, 1972.

SANDLER, Irving, *Art of the Postmodern Era. From the Late 1960s to the Early 1990s*, Nueva York, Icon, 1996.

SZEEMANN, Harald (ed.), *Joseph Beuys*, Madrid, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, 1994
La condició posmoderna. Des dels 80. Neos pictòrics, art i media, activisme i multiculturalisme.

BUCHLOH, Benjamin H. D., GUILBAUT, Serge, SOLKIN, David (ed.), *Modernism and Modernity: The Vancouver Conference Papers*, Halifax, Nova Scotia, The Press of Nova Scotia College of Art and Design, 1983.

BURGIN, Victor, *The End of Art Theory. Criticism and Posmodernity*, Londres, Macmillan, 1986.

CAMERON, Dan, *L'art i el seu doble. Panorama de l'art a Nova York [cat. exp.]*, Barcelona, Centre Cultural de la Fundació Caixa de Pensions, 1986.

CONNOR, Steven, *Cultura postmoderna. Introducción a las teorías de la contemporaneidad* (1989), Madrid, Akal, Arte y Estética, 1996.

CRIMP, Douglas, "Sobre las ruinas del museo (1980)", en FOSTER, H. (ed), *La posmodernidad*, Barcelona, Kairós, 1998 (1983), pp. 75-92.

DANTO, Arthur, *Después del fin del arte. El arte contemporáneo y el linde de la historia*, Barcelona, Paidós, 1999 (1997).

DAVIS, Douglas, *The Museum Transformed: Design and Culture in the Pompidou Age*, Nueva York, Abbeville Press, 1990.

DEBORD, Guy, *Comentarios sobre la sociedad del espectáculo*, Barcelona, Anagrama, 1990 (1970)
The Decade Show. Frameworks of Identity in the 1980s [cat. exp.], Nueva York, Museum of Contemporary Hispanic Art; The New Museum of Contmeporary Art; The Studio Museum in Harlem, 1990.

FISCHER, Hervé, *L'Histoire de l'art est terminée*, Mayenne, Balland, 1981.

FOSTER, Hal, "Introducción al Postmodernismo" , en FOSTER, Hal (ed.) *La posmodernidad*, Barcelon, Kairós, 1998 (1983) , pp. 7-17.

GUASCH, Anna Maria (ed.), *Los manifiestos del arte posmoderno. Textos de exposiciones, 1980-1995*, Madrid, Akal, 2000.

HABERMAS, Jürgen, "La modernidad, un proyecto incompleto" (1981), en Foster, Hal (ed.) *La posmodernidad*, Barcelona, Kairós, 1998 (1983), pp. 19-36.

LUCIE-SMITH, Edward, *Art in the Eighties*, Oxford, Phaidon Press, 1990.

LYOTARD, Jean-François, *La posmodernidad explicada a los niños*, Barcelona, Gedisa, 1996 (1986).

MORGAN, Sruart / MORRIS, Francesc, *Rites of passage. Art for the end on the century*, Londres, Tate Gallery Publications, 1995

RIEMSCHNEIDER, Burkhard, GROSENICK, Uta, *Arte de Hoy*, Köln, Taschen, 2001.

SANDLER, Irving, *Art of the Postmodern Era. From the Late 1960s to the Early 1990s*, Nueva York, Icon, 1996.

Sensation. Young British Artists from the Saatchi Collection [cat. exp.], Londres, Thames & Hudson, 1998 (1997).

SUBIRATS, Eduardo, *La cultura como espectáculo*, Madrid, Fondo de Cultura Económica, 1988.

VATTIMO, Gianni et al., *En torno a la posmodernidad*, Barcelona, Anthropos, 1990.

Retorn a la pintura

BONITO OLIVA, Achille, "Transvanguardia: Italia/América (1982)", en GUASCH, A.M., *Los manifiestos del arte posmoderno. Textos de exposiciones, 1980-1995*, Madrid, Akal, 2000, pp. 34-42.

GODFREY, T., *The New Image. Painting in the 1980s*, Oxford, Phaidon Press, 1986.

HONNEF, Klaus, *Arte contemporáneo*, Colonia, Benedikt Taschen, 1993 (1988).

KUSPIT, Donald B., "Fuego antiaéreo de los "radicales": el proceso norteamericano contra la pintura alemana actual" (1983), en GUASCH, Anna M. (ed.), Los manifiestos del arte posmoderno. Textos de exposiciones, 1980-1995, Madrid, Akal, 2000, pp. 20-

Origen y visión. Nueva pintura alemana [cat. exp.], Barcelona, Centre Cultural La Caixa, 1984.

.Art electrònic i media

A.A.V.V., Lo tecnológico en el arte. De la cultura vídeo a la cultura ciborg, Barcelona, Virus, 1997.

A.A.V.V., "El vídeo. Arte, lenguaje y comunicación", Telos (número monográfico), 9 (1987)

**ALBERICH, Jordi, Fotografia i fi de segle. Art, Discurs i fotografia en el trànsit de la postmodernitat, Palma, Di7, 1999.

BAIGORRI, Laura, El vídeo en el contexto social y artístico de los 60/70, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1997.

BAIGORRI, Laura, El video y las vanguardias históricas, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1997.

BAIGORRI, Laura, Net.art, Barcelona, Brumaria, 2006.

BANTA, Melissa, CURTIS M. Hinsley, From Site to Sight: Anthropology, Photography and the Power of Imagery, Cambridge, Mass, Peabody Museum Press, 1986.

BATCOCK, Gregory (ed.), New Artists Video. A Critical Anthology, Nueva York, E. P. Dutton, 1978.

BAUDRILLARD, Jean, Cultura y simulacro, Barcelona, Kairós, 1978.

BENJAMIN, Walter, "La obra de arte en la época de su reproductibilidad técnica" (1934 y 1935), en BENJAMIN, Walter, Discursos interrumpidos I, Madrid, Taurus Ediciones, 1973, pp. 15-60.

BLOCH, Dany, L'art vidéo, París, Limage 2, 1983.

BONET, Eugeni, DOLS, Joaquim, MERCADER, Antoni, MUNTADAS, Antoni, En torno al vídeo, Barcelona, Gustavo Gili, 1984 (1980).

BREA, José Luis, Un ruido secreto. El arte en la era póstuma de la cultura, Madrid, Mestizo, 1996.

BREA, José Luis (ed.), Estudios visuales. La epistemología de la visualidad en la era de la globalización, Madrid, Akal, 2005.

BRIONES MARTINEZ, Florentino, Arte e informática, Madrid, Autor/Editor, 1980

BRUNETTE, Peter, WILLIS, David (ed.), Deconstruction and the Visual Arts, Cambridge, Mass., Cambridge University Press, 1994.

BURGMER, Rennata Brigitte, Holographic Art, La Coruña, Autor/Editor, 1988

CATALÀ, Josep M., La imagen compleja. La fenomenología de las imágenes en la era de la cultura visual, Barcelona, Univ Autònoma de Barcelona, 2006 (<http://publicacions.uab.es/-sp@uab.es>).

CAUQUELIN, Anne et al., Paysages virtuels, image vidéo, image de synthèse, París, Dis Voir, 1988.

CRIMP, Douglas, "The Photographic Activity of Postmodernism", October, 15 (invierno 1980), pp. 91-102.

CRIMP, Douglas, "Los discursos del postapropacionismo en Norteamérica" (1977), en GUASCH, Anna Maria (ed.), Los manifiestos del arte posmoderno: textos de exposiciones, 1980-1995, Madrid, Akal, 2000, pp. 87-95

DRUCKEY, Timothy (ed.), Electronic Culture. Technology and visual representation, Nueva York, Aperture, 1996.

GIANNETTI, Claudia (ed.), Arte en la era electrónica. Perspectivas de una nueva estética, Barcelona, L'Angelot, Goethe-Instituto Barcelona, 1997.

GRAHAM, Dan, Video-Architecture-Television: Writing on Video and VideoWorks, Nueva York, Halifax, Presses of N.S. College of Art and Design y Nueva York University Press, 1979.

HALL, Doug, JO FIFER, Sally (ed.), Illuminating Video: An Essential Guide to Video Art, Nueva York, Aperture Foundation Inc., Bay Area Video Coalition, 1990.

KRUGER, Barbara, Remote Control. Power, Cultures, and the World of Appearances, Cambridge, Mass., MIT Press, 1993.

Passages de l'Image [cat. exp.], París, Musée National d'Art Moderne, Centre Georges Pompidou, 1990.

PICAZO, Glòria, RIBALTA, Jorge (ed.), Indiferència i singularitat. La fotografía en el pensamiento artístico contemporáneo, Barcelona, Museo d'Art Contemporani de Barcelona, 1997.

PÉREZ ORNIA, José Ramón, Señales de video, Madrid, Ministerio de Cultura, 1996.

PÉREZ ORNIA, José Ramón, *El arte del vídeo. Introducción a la historia del vídeo experimental*, Barcelona, RTVE, Serbal, 1991.

RIBALTA, Jorge, *Efecto real*, Barcelona, Gustavo Gili, 2004

VIRILIO, Paul et al., *Videoculturas del fin de siglo*, Madrid, Cátedra, 1990.

WOMBELL, Paul, *Photovideo: Photography in the Age of Video*, Londres, Rivers Oram Press, 1991.

Activisme, gènere, globalització

ALIAGA, Juan Vicente, CORTÉS, José Miguel G., *De amor y rabia. Acerca del arte y el sida*, Valencia, Universidad Politécnica, 1993.

AUSLANDER, Philip, *Presence and Resistance. Postmodernism and Cultural Politics in Contemporary American Performance*, Michigan, University of Michigan Press, 1992.

BARKER, Francis et al., *Europe and Its Others*, Colchester, University of Essex Press, 1985.

CAMERON, Dan, "Post-feminism", *Flash Art*, 132 (febrero 1988), pp. 40-43.

COLAIZZI, Giulia (ed.), *Feminismo y teoría del discurso*, Madrid, Cátedra, 1990.

DIEGO, Estrella de, *El andrógino sexuado. Eternos ideales, nuevas estrategias de género*, Madrid, Visor, 1992.

GROSENICK, Una, *Mujeres artistas*, Madrid, Taschen, 2001

HALLEY, Peter, *La crise de la géometrie et autres essais, 1981-1987*, París, École National du Beaux Art, 1992.

LIPPARD, Lucy R., *The Pink Glass. Selected Feminist Essays on Art*, Nueva York, The New Press, 1995. Mirades Impúdiques [cat. exp.], Barcelona, Fundació "la Caixa", 2000.

NOCHLIN, Linda, *Women, Art and Power and Other Essays*, Nueva York, Bosia Books, 1971.

OWENS, Craig, "El discurso de los otros: las feministas y el posmodernismo", en FOSTER, Hal (ed.), *La posmodernidad*, Barcelona, Kairós, 1998 (1983), pp. 93-124.

OWENS, Craig, *Beyond Recognition. Representation, Power and Culture*, Berkeley, University of California Press, 1992.

PARKER, Rozsika, POLLOCK, Griselda, *Framing Feminism: Art and the Women's Movement, 1970-1985*, Londres, Nueva York, Pandora, 1987.

PERRY, Gill, ROSSINGTON, Michael (ed.), *Feminity and masculinity in the eighteen century art and culture*, Manchester, Manchester University Press, 1994.

BLOC B: L'arquitectura.

Obres generals:

BRU, Eduard; MATEO, Josep Lluís, *Arquitectura europea contemporánea*, Barcelona, Gustavo Gili, 1987

CONRADS, Ulrich, *Programas y manifiestos de la arquitectura del siglo XX*, Barcelona, Lumen, 1973

DE FUSCO, Renato, *Historia de la arquitectura contemporánea*, Madrid, Hermann Blume, 1981

DREXLER, Arthur, *Transformaciones en la arquitectura moderna*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982

FRAMPTON, Kenneth, *Historia crítica de la arquitectura moderna*, Barcelona, Gustavo Gili, 2002

GÖSSEL, Peter; LEUTHÄUSER, Gabriele, *Arquitectura del siglo XX*, Köln, Benedikt Taschen, 1997

MONTANER, Josep Maria, *Las formas del siglo XX*, Barcelona, Gustavo Gili, 2002

MONTANER, Josep Maria, *La modernidad superada: Arquitectura, arte y pensamiento del siglo XX*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982

PORTOGHESI, Paolo, *Después de la arquitectura moderna*, Barcelona, Gustavo Gili, 1984

Obres específiques:

COOK, Peter; LLEWELLYN-JONES, Rosie, *Nuevos lenguajes en la arquitectura*, Barcelona, Gustavo Gili, 1991

CORTÉS, Juan Antonio, *Escritos sobre arquitectura contemporánea, 1978-1988*, Madrid, Colegio Oficial de Arquitectos de Madrid, 1991

DAL CO, Francesco, *Dilucidaciones. Modernidad y arquitectura*, Barcelona, Paidós, 1990

ESPUELAS, Fernando, *El claro en el bosque, reflexiones sobre el vacío en arquitectura*, Barcelona, Fundación Caja de Arquitectos, 1999

ÍÑIGUEZ, Manuel, *La columna y el muro, fragmentos de un diálogo*, Barcelona, Fundación Caja de Arquitectos, 2001

JENCKS, Charles, Arquitectura tardomoderna y otros ensayos, Barcelona, Gustavo Gili, 1982

JENCKS, Charles, El lenguaje de la arquitectura posmoderna, Barcelona, Gustavo Gili, 1986

JODIDIO, Philip, Architecture now!, Köln, Taschen, 2001

OLIVEIRA, Ana Rosa de, Ecological architecture, tendencias bioclimáticas y arquitectura del paisaje en el año 2000, Barcelona, Loft, 2000

VENTURI, Robert; IZENOUR, Steven; SCOTT BROWN, Denise, Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica, Barcelona, Gustavo Gili, 1982

VENTURI, Robert; Complejidad y contradicción en la arquitectura, Barcelona, Ed. Gustavo Gili, 2007.

Altres recursos

